

دائرة المعارف بزرگ اسلامی

جلد پنجم تهران ۱۳۷۲

ابوبکر ابهری

۲۴۰

۱۹۸۵م: هینمی، علی بن ابی بکر، مجمع الزوائد، قاهره، مکتبه القدسی؛ باقوت، بلدان؛ یعقوبی، احمد بن اسحاق، تاریخ، بیروت، ۱۳۷۹ ق / ۱۹۶۰م: نیز:

El; El; Jafri, S. H., *Origins and Early Development of Sh'fa Islam*, Beirut, 1976; Lammens, P. H., "Le Triumvirat, Aboû Bakr, 'Omar et Aboû 'Obaïda", *Mélanges de la Faculté Orientale*, Beirut, 1973, vol. IV; Watt. M., *Muhammad at Mecca*, Oxford, 1968.

هادی عالمزاده

050021 EBHERI Abu Bekir
أَبُو بَكْرٍ أَبْهَرِي، عبدالله بن طاهر بن حارث طائي (د ۳۳۰ ق)

۹۴۲م)، زاهد، عارف و عالم. نسب او به حاتم طایی می‌رسد (نوربخش، ۲۳). وی در ابهر زاده شد، از بزرگان ناحیه جبال (عراق عجم) بود و با یوسف بن حسین رازی (د ۳۰۴)، شیخ ری و قهستان، و مظفر قومیسینی صحبت داشت و از آن دو تعلیم گرفت (سلمی، ۴۰۶).

ابهری با صوفیان بغداد هم ارتباط داشته، چنانکه از شبلی روایت حدیث کرده و با جنید و ابراهیم خواص صحبت داشته است (سلمی، نوربخش، همانجاها؛ انصاری، ۳۹۲). بسیاری از بزرگان صوفیه ایران هم از صحبت وی بهره گرفته‌اند که از آن جمله می‌توان شیخ ابوبکر فراه (سلمی، ۵۳۹؛ جامی، ۱۹۰)، ابوالعباس بردعی صوفی که از وی روایت کرده است (انصاری، ۳۰۱ - ۳۰۲) و نیز ابوالقاسم نصرآبادی را نام برد (همو، ۴۴۲). ابوبکر سفری به مکه داشت (سلمی، ۴۰۹ - ۴۱۰؛ جامی، ۱۸۶) و سفری دیگر به قزوین که در ۳۲۸ ق انجام گرفت (حمدالله، ۷۹۱).

وفات وی در ابهر اتفاق افتاد (نوربخش، همانجا) و مزار او هنوز در آن ناحیه باقی است (نک: موسوی، ۱۳۶). قزوینی در آثار البلاد ضمن بیان کرامات او گوید که در ابهر رباطی به نام او موجود بوده است (ص ۷۰). ابوبکر ابهری در زمان حیات نزد اقران خود اعتباری خاص داشته است، چنانکه شیخ مهلب مقری (مهلب بن احمد بن مرزوق) گوید که با هیچ‌کس از مشایخ این طایفه صحبت نداشتم که صحبتشان برایم مفید باشد، جز شیخ ابوبکر طاهر ابهری (سلمی، ۴۰۶؛ انصاری، ۲۹۲ - ۲۹۳؛ جامی، ۱۸۵).

کتاب یا نوشته‌ای به ابهری نسبت داده نشده، اما سخنان عارفانه‌ای که متضمن تعلیمات و آراء اوست، در بسیاری از تذکره‌ها آمده است. وی رعایت احکام و اصول شرع را لازمه طریق تصوف می‌داند. از وی درباره رستگاری، علم، یقین، حقیقت و مقام معلم، علما، صالحان، عارفان، اهل شوق و مقربین سخنانی نقل شده است (نک: حمدالله، ۶۵۳؛ قشیری، ۹۱؛ سراج، ۲۱۶؛ سلمی، ۴۰۹؛ انصاری، ۳۹۳؛ شعرانی، ۱۱۳/۱).

مأخذ: ابونعیم اصفهانی، احمد بن عبدالله حلیه الاولیاء و طبقات الاصفیاء، بیروت، ۱۳۸۷ ق / ۱۹۶۷م؛ انصاری، خواجه عبدالله، طبقات الصوفیه، به کوشش عبدالحی حبیبی، تهران، ۱۳۶۲ ش؛ جامی، عبدالرحمن بن احمد، نفعات الانس من حضرات القدس، به کوشش مهدی توحدی‌پور، تهران، ۱۳۳۶ ش؛ حمدالله مستوفی، تاریخ گزیده، به کوشش عبدالحسین نوائی، تهران، ۱۳۶۲ ش؛ سراج، عبدالله بن علی، اللع فی التصوف، به کوشش نیکسون، لیدن، ۱۹۱۴م، سلمی، محمد بن حسین، طبقات الصوفیه، لیدن، ۱۹۶۰م؛ شعرانی، عبدالوهاب بن احمد، الطبقات الکبری، قاهره، ۱۳۷۴ ق / ۱۹۵۴م؛ قزوینی، زکریا بن محمد، آثار البلاد واخبار العباد، ترجمه عبدالرحمن

نیشابوری، محمد بن محمد، المستدرک علی الصحیحین، حیدر آباد دکن، ۱۳۴۲ق؛ حسن، ابراهیم حسن، تاریخ الاسلام، قاهره، ۱۹۶۴م؛ حسین، طه، اثبته اسلام، ترجمه آیتی، تهران، ۱۳۵۲ ش؛ همو، علی و فرزندان، ترجمه محمدعلی خلیلی، تهران، ۱۳۳۵ ش؛ حلی، علی، السیره الحلیه، بیروت، المکتبه الاسلامیه؛ خلیلی، محمدعلی، حواشی و تعلیقات بر علی و فرزندان (نک: همو، حسین)؛ خوارزمی حنفی، موفق بن احمد، المناقب، به کوشش مالک محمودی، قم، ۱۴۱۱ ق؛ دروزه، محمد عزه، تاریخ العرب فی الاسلام، بیروت، المکتبه المصریه؛ دهخدا، علی اکبر، امثال و حکم، تهران، ۱۳۳۸ - ۱۳۳۹ ش؛ ذهبی، محمد بن احمد، میزان الاعتدال، به کوشش علی محمد بجای، قاهره، ۱۳۸۲ ق / ۱۹۶۳م؛ رامیار، محمود، تاریخ قرآن، تهران، ۱۳۶۲ ش؛ زریاب، عباس، سیره رسول الله، تهران، ۱۳۷۰ ش؛ زرین کوب، عبدالحسین، تاریخ ایران بعد از اسلام، تهران، ۱۳۴۳ ش؛ سقا، مصطفی، تعلیقات بر السیره النبویه (نک: همو، ابن هشام)؛ سید مرتضی، علی بن حسین، الشافی فی الامامه، به کوشش عبدالزهرا حسینی، تهران، ۱۴۱۰ ق؛ سیوطی، بقیه الطالب لایمان ابی طالب و حسن خاتمه؛ همو، تاریخ الخلفاء، به کوشش محمد محیی‌الدین عبدالحمید، قاهره، ۱۳۷۱ ق / ۱۹۵۲م؛ همو، الجامع الصغیر، قاهره، ۱۳۷۳ ق / ۱۹۵۴م؛ همو، الخصائص الکبری، بیروت، ۱۴۰۵ ق / ۱۹۸۵م؛ همو، الدر المنثور، بیروت، ۱۴۰۳ ق / ۱۹۸۳م؛ شهرستانی، محمد بن عبدالکریم، الملل و النحل، به کوشش محمد بن فتح‌الله بدران، ۱۳۷۵ ق / ۱۹۵۶م؛ صدر، محمد باقر، فدک در تاریخ، ترجمه محمود عابدی، تهران، ۱۳۶۰ ش؛ طباطبائی، محمد حسین، شیعہ در اسلام، قم، ۱۳۴۸ ش؛ همو، میزان، بیروت، ۱۳۹۱ ق / ۱۹۷۱م؛ طبرسی، احمد بن علی، الاحتجاج، به کوشش محمد باقر موسوی خراسان، نجف، ۱۳۸۶ ق / ۱۹۶۶م؛ طبرسی، فضل‌الله بن حسن، مجمع البیان، به کوشش هاشم رسولی محلاتی و فضل‌الله یزدی، بیروت، ۱۴۰۸ ق / ۱۹۸۸م؛ طبری، تاریخ؛ همو، تفسیر؛ طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، به کوشش محمود عادل، تهران، ۱۳۶۷ ش؛ طوسی، محمد بن حسن، التبیان، به کوشش احمد حبیب قسیر عالمی، بیروت، دار احیاء التراث العربی؛ عاملی، جعفر مرتضی، الصحیح من سیره النبی، قم، ۱۴۰۰ ق؛ عبدالمقصود، عبدالفتاح، الامام علی بن ابی طالب، بیروت، مکتبه العرفان؛ عسکری، مرتضی، خمسون و مائه الصحابی المخلتق، ج ۱، بیروت، ۱۴۰۵ ق / ۱۹۸۵م، ج ۲، بیروت، ۱۳۹۴ ق / ۱۹۷۴م؛ عظیم، رفیق بن محمود، اشهر مشاهیر الاسلام، بیروت، ۱۴۰۳ ق / ۱۹۸۳م؛ فیاض، علی اکبر، تاریخ اسلام، تهران، ۱۳۳۵ ش؛ فیروزآبادی، مرتضی، السبعه من السلف، قم، ۱۳۶۱ ش؛ قرآن مجید؛ قزوینی حائری، محمد حسن، فدک، به کوشش باقر مقدسی، قاهره، ۱۳۹۶ ق / ۱۹۷۶م؛ کازرونی، محمد ابن سعود، نهاية المسؤل، ترجمه عبدالسلام بن علی ابرقوهی، به کوشش جعفر یاحقی، تهران، ۱۳۶۶ ش؛ کلینی، محمد بن یعقوب، الروضة من الکافی، به کوشش علی اکبر غفاری، تهران، ۱۳۸۱ ق / ۱۳۴۸ ش؛ کنتوری، محمد قلی، تشیید الطاعن، لکهنو، ۱۳۴۸ ق؛ گنجی، محمد بن یوسف، کفایه الطالب، به کوشش محمد هادی امینی، تهران، ۱۳۶۲ ش؛ ماوردی، علی بن محمد، الاحکام السلطانیه، بیروت، ۱۴۰۵ ق / ۱۹۸۵م؛ میرد، محمد بن یزید، الکامل، به کوشش محمد احمد دالی، بیروت، ۱۴۰۶ ق / ۱۹۸۶م؛ محب طبری، احمد بن عبدالله، ذخائر العقبی، بیروت، ۱۴۰۱ ق / ۱۹۸۱م؛ همو، الریاض النضره، بیروت، ۱۴۰۵ ق / ۱۹۸۴م؛ محقق کرکی، علی بن عبدالعال، نفعات اللاهوت، تهران، مکتبه نینوی؛ مسعودی، علی بن حسین، التنبیه و الاشراف، بیروت، دار صعب؛ همو، مروج الذهب، به کوشش محمد محیی‌الدین عبدالحمید، بیروت، ۱۳۸۷ ق / ۱۹۶۷م؛ مسلم بن حجاج، صحیح، استانبول، ۱۴۰۱ ق؛ مفید، محمد بن محمد، الاختصاص، به کوشش علی اکبر غفاری، قم، ۱۳۵۷ ش؛ همو، الارشاد، قم، مکتبه بصیرتی؛ همو، الجمل، قم، مکتبه الداوری؛ مقدسی، مطهر بن طاهر، البده و التاریخ، به کوشش کلمان هوار، پاریس، ۱۹۱۶م؛ میدی، ابوالفضل رشیدالدین، کشف الاسرار و عده الابراز، به کوشش علی اصغر حکمت، تهران، ۱۳۵۷ ش؛ میلانی، علی، مقدمه بر آفة اصحاب الحدیث (نک: همو، ابن جوزی)؛ نسائی، احمد بن حشیب، تهذیب خصائص الامام علی، به کوشش ابواسحاق جوینی، بیروت، ۱۴۰۴ ق / ۱۹۸۴م؛ نولدکه، تئودر، تاریخ ایرانیان و عربها، ترجمه عباس زریاب، تهران، ۱۳۵۸ ش؛ نورمی، احمد بن عبدالوهاب، نهاية الارب، به کوشش محمد ابوالفضل ابراهیم، قاهره، ۱۹۷۵م؛ نهج البلاغه؛ نیشابوری، محمد بن قتال، روضة الواعظین، قم، ۱۳۸۶ ش؛ واقدی، محمد بن عمر، المغازی، به کوشش مارسدن جونز، لندن، ۱۹۶۶م؛ هندی، علی، کنز العمال، به کوشش صفوة سقا، بیروت، ۱۴۰۵ ق /

Werke, Leibzig, 1900.

• ششن، رمضان، نوادر المخطوطات العربية في مكتبات تركيا، II/I، بيروت 1975 • ششن، رمضان، مختارات من المخطوطات العربية النادرة في مكتبات تركيا، إستانبول 1997 • طاش كوبري زاده، أحمد بن مصطفى، مفتاح السعادة ومصباح السيادة في موضوعات العلوم (نشر ك. كامل بكري - أ. أبو النور)، III-I، القاهرة 1968 • الطوسي، نصير الدين، «تعديل معيار في نقد الأفكار»، Mantik ve Mebahisu elfaz، (نشر م. محقق - ت. إزستو)، طهران 1974 • زيدان، يوسف، التراث المجهول، فاس 1997.

د. حسين صاري أوغلو

جامعة إسطنبول

د. عبد المجيد نصير

جامعة العلوم والتكنولوجيا - إربد عمان

• Rashed Roshdi, «Algebra», Encyclopedia of the History of Arabic Science, London and New York.

• صالحية، محمد عيسى، المعجم الشامل للتراث العربي المطبوع، القاهرة 1992 • السمرقندي، محمد بن الأشرف، إشكال التأسيس بشرح قاضي زاده (م. سويبي)، تونس 1984/1405

• Sarioglu, Hüseyin, «ünlü Türk-Mantikcisi Ebheri ve Mantik Kurallari»; • Risalesi, Ilmi Arastirmalar, XI, Istanbul, 2001;

• Sarioglu Hüseyin, El-Ebheri, nin Kelam ve Felsefeye Iskin Bir Eseri, Istanbul, 1995; • Sarton, G., Introduction to the History of Science, II/867. • Sezgin, Fuat, GAS Geschichte der Arabischen Schrifttums, I-IX, Leiden 1967-84;

• Suter, H. Die Mathematiker und Astronomen der Araber Ihre

MAARIF VA YAKIN KUTUPHAN
SONRA GLEN DUTMAN
KUTUPHAN

الأبهرى، أبو بكر محمد بن عبد الله بن صالح

(289 هـ / 901 م - 375 هـ / 985م)

ولد بـ«أبهر» وهي مدينة مشهورة بين قزوين ووزنجان من نواحي الجبل فتحها المسلمون في عهد عثمان بن عفان رضي الله عنه سنة 24 هـ، خرج منها جماعة من الفقهاء والمحدثين والصفوية والأدباء [السمعاني،

الإمام أبو بكر محمد بن عبد الله بن صالح بن عمر التميمي المالكي الجامع بين القراءات وعلو الإسناد وجودة الفقه [الشيرازي، طبقات الفقهاء، ص 167؛ عياض، ترتيب المدارك، ج 4، ص 468؛ ابن فرحون، الديباج، ص 256].

02 MAY 2007

موسوعة أعلام العلماء و الأدباء العرب المسلمين، مج 1،
بيروت 1425/2004. ص. ISAM 141531 .

منابع: تاریخ عثمانی، ۱۵۳/۶؛ شعر و ادب فارسی در کشورهای
همسایه، ۱۶۶؛ قاموس الاعلام، ۲۵۶۸/۴ - ۲۵۶۹.

معصومی

و قناعت همطریق مور شد. از آثارش: تفسیر سوره فاتحه؛
کنزالعرفان؛ اثری منظوم به فارسی درباره ولادت فاطمه (س)؛
دیوانچه که در بردارنده اشعاری به فارسی و ترکی است.

منابع:

Son asır türk şairleri, 5/2103-2104 ; Türk dili ve edebiyatı
ansiklopedisi, 3/86.

محمدی

محمد اسعد پاشماقچی زاده، فرزند ملازهدی ← عندلیب

محمد اسعد یانیه ای ← اسعدخواجه

محمد افندی (mo.ham.mad.a.fan.di)، فرزند حسین، سده یازدهم
هجری، مترجم عثمانی. از رجال عثمانی در دوره پادشاهی
ابراهیم یکم (۱۰۵۰ - ۱۰۵۸ ق) بود. وی به فرمان درویش
محمد پاشا (- ۱۰۶۵ ق)، والی بغداد، ذخیره الملوک میرسیدعلی
همدانی (۷۱۳/۷۱۴ - ۷۸۶ ق) را از فارسی به ترکی ترجمه کرده
و دو باب برده باب آن افزوده و آن را تحفة المأمون نامیده است.

منابع: پارسی نویسان آسیای صغیر، ۵۸؛ عثمانلی مؤلفری، ۱۴۲/۳،

۱۸۱؛ نگاهی به روند نفوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه،

۲۴۳

معصومی

محمد افندی (mo.ham.mad.a.fan.di)، مشهور به خواجه زاده،
فرزند خواجه سعدالدین، بورس ۹۷۵ - ۱۰۲۴ ق، شیخ الاسلام،
نویسنده و شاعر عثمانی. پسر بزرگ سعدالدین افندی (-
۱۰۰۸ ق)، تاریخ نگار پرآوازه عثمانی، بود. دانش های مقدماتی
را نزد پدرش آموخت. در ۱۰۰۰ ق ملای مکه شد. در ۱۰۰۴ ق،
در دوره فرمانروایی محمد سوم عثمانی (۱۰۰۳ - ۱۰۱۲ ق)، با
پشتیبانی و اجازه پدرش به قضاوت در استانبول و
قاضی عسکری آتاتولی منصوب شد. اما پس از چندی از این
سمت ها برکنار و در ۱۰۰۷ ق به قاضی عسکری روملی برگزیده
شد. در ۱۰۱۰ ق، به جای صنع الله افندی (- ۱۰۲۱ ق)، به مقام
شیخ الاسلامی نایل آمد، اما در ۱۰۱۱ ق از این مقام کناره گرفت
و صنع الله افندی برای بار دوم شیخ الاسلام شد. پس از چندی
کناره گیری، در فرمانروایی احمد یکم عثمانی (۱۰۱۲ -
۱۰۲۶ ق) و «در پی چهارمین نوبت عزل صنع الله افندی»، برای
بار دوم به مقام شیخ الاسلامی رسید. وی در این مسند بود
تا این که به بیماری طاعون درگذشت (۱۰۲۴ ق). پس از
درگذشت محمد افندی برادرش، اسعد افندی (۹۷۸ - ۱۰۳۴ ق)،
جانشین او شد. اسماعیل حقی می نویسد: «محمد افندی
صاحب علم و فضل بود... شخصیتی بود گشاده چهره و
بذله گوی» وی به سه زبان فارسی، ترکی و عربی تسلط داشت و
اشعار و مقالاتی به این سه زبان سروده و نوشته است. همچنین
ذیلی بر تاج التواریخ، اثر پرآوازه پدرش، نوشته که ناتمام مانده
است.

محمد افندی، شیخ زاده ← وارداری

محمد افندی، آلتی یارماق ← آلتی یارماق

محمد افندی وان قولی / وان کولی، فرزند مصطفی ← وانی

محمد امین ابهری (mo.ham.mad.a.min-e.ab.ha.ri)، فرزند
میرزابیگ، سده دهم هجری، شاعر ایرانی. از مردم ابهر بود. گویا
به سبب سخت گیری صفویان بر سنی مذهبان از ایران به عثمانی
کوچید و از بایزید دوم عثمانی (۸۸۶ - ۹۸۶ ق) نواخت یافت.
قتالی زاده در تذکره الشعرا گفته است که پدر او وزیر تهماسب یکم
صفوی (۹۳۰ - ۹۸۴ ق) بود، اما چنین می نماید که سخن او
درست نیست. ابهری از عثمانی راه هند را پیش گرفت، اما در
میان راه کشتی او دچار توفان شد و او پس از رهایی از توفان
خود را به شیراز رساند. سپس در جامه درویشی به خراسان و از
آن جا به تبریز رفت. پس از آن به عثمانی بازگشت و در شام
سکونت گزید. وی در شام مرید شیخ کمال زاده شد و یحتمل تا
پایان زندگی اش در آن جا به سر برد. از ابهری شعرهایی به فارسی
و ترکی به جا مانده است. نمونه از اشعار او است: «به صد جا
بستم از تار تعلق رشته جان را - به زلف سنست عهدی بی وفایی

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد ششم، تهران، ۱۳۷۳.

۴۵۷

ابهری

قصار، ابوبکر دار قطنی، ابن فارس مقری و ابواسحاق طبری (نک: خطیب، همانجا، السابق، ۹۴؛ ابواسحاق، ۱۶۷-۱۶۸؛ قاضی عیاض، ۴۶۷/۴-۴۶۸). ابهری در بغداد چشم از جهان فرو بست (همو، ۴۷۳/۴).

آثار: آثار بازمانده او عبارتند از: ۱. شرح المختصر الكبير، که شرحی است بر المختصر الكبير ابو محمد ابن عبدالحکم، از منابع مهم فقه مالکی و بخشهایی از آن به صورت خطی در کتابخانه ازهریه مصر موجود است (ازهریه، ۳۶۷/۲-۳۶۸)؛ ۲. الفوائد المنتقاة الغرائب، در حدیث که نسخه‌ای از آن در کتابخانه ظاهریه دمشق وجود دارد (نک: سواس، ۲۹۴). فهرستی از دیگر آثار او را نیز ابن ندیم (همانجا) و قاضی عیاض (۴۷۰/۴) به دست داده‌اند.

مأخذ: ابن حزم، علی بن احمد، جمهرة انساب العرب، بیروت، ۱۶۰۳/ق/۱۹۸۳؛ ابن عساکر، علی بن حسن، تاریخ مدینة دمشق [عتان]، دار البیروت؛ ابن ندیم، الفهرست؛ ابواسحاق شیرازی، ابراهیم بن علی، طبقات الفقهاء، به کوشش احسان عباس، بیروت، ۱۴۰۱/ق/۱۹۸۱؛ ازهریه، فهرست؛ خطیب بغدادی، احمد بن علی، تاریخ بغداد، قاهره، ۱۳۲۹/ق/همو، السابق واللاحق، به کوشش محمد بن مطر زهرانی، ریاض، ۱۴۰۲/ق/۱۹۸۲؛ سمانی، عبدالکریم بن محمد، الانساب، حیدرآباد دکن، ۱۳۸۲/ق/۱۹۶۲؛ سواس، یاسین محمد، فهرس مجامع المدرسة العمریة، کویت، ۱۴۰۸/ق/۱۹۸۷؛ قاضی عیاض، ترتیب المدارک، به کوشش احمد بکر محمود، بیروت/طرابلس، ۱۳۸۷/ق/۱۹۶۷.

آبهری، ابو عمرو کمال الدین (زنده در ۵۸۸/ق/۱۱۹۲م)، وزیر ارسلان سلجوقی و پسرش طغرل سوم آخرین سلطان سلجوقی. آگاهی از زندگی ابهری بسیار اندک و تقریباً منحصر به گزارشهای منشی کرمانی در سده ۸ ق/ ۱۴ م است و مورخان بعدی مانند عقیلی (ص ۲۶۵) و خواندمیر (دستورالوزراء، ۲۱۹-۲۲۰) به تکرار آن گزارشها پرداخته‌اند.

به گفته منشی کرمانی (ص ۹۰)، ابهری پیش از پیوستن به دربار ارسلان (حک ۵۶۶ - ۵۷۱/ق/ ۱۱۶۱ - ۱۱۷۵ م)، مدتها در دیوانهای سلاطین، دارای مسئولیتهای مهم بود تا پس از درگذشت وزیر کمال الدین ابوشجاع ارزنجانی، مقام وزارت یافت و تا پایان سلطنت ارسلان و پس از مرگ وی (فصیح، ۲۵۲/۲؛ منشی کرمانی، همانجا) تا اواخر حکومت طغرل پسر و جانشین او در این مقام بود. شگفت آنکه هیچ کدام از مورخان عصر سلجوقی به وزارت ابهری اشاره‌ای نکرده‌اند. تنها راوندی (ص ۳۴۳، ۳۴۵)، از امیری به نام شرف‌الدوله ابهری در دستگاه طغرل نام می‌برد که روشن نیست این شخص همان ابو عمرو ابهری است، یا دیگری.

در دوران برآشوب حکومت طغرل سوم، ابهری در اصلاح امور بسیار کوشید و حتی پس از اسارت و حبس طغرل در قلعه دزمار (۵۸۶ ق/ ۱۱۹۰ م) به دست قزل ارسلان از اتابکان آذربایجان (هم، کوشش فراوانی برای نجات وی کرد، اما ابهری که هرج و مرج دستگاه حکومت سلجوقیان را دریافته بود و پایان کار این سلسله را نزدیک می‌دید، به زودی پس از رهایی طغرل برجان خود بیمناک شد و از

شیروانی، زین العابدین، بستان السیاحه، تهران، ۱۳۱۵/ق/ فرهنگ آدابهای کشور، (براساس سرشماری ۱۳۶۵ ش)، شهرستان ابهر، مرکز آمار ایران، تهران، ۱۳۶۵ ش؛ فرهنگ اجتماعی دهفت و مزارع، جهاد سازندگی، تهران، ۱۳۶۰ ش؛ فرهنگ اقتصادی استان زنجان، جهاد سازندگی، تهران، ۱۳۶۳ ش؛ قزوینی، زکریا بن محمد، آثار البلاد، ترجمه عبدالرحمن شرفکندی، تهران، ۱۳۶۶ ش؛ کاتبی، سیدعلی، مرآت الممالک، ترجمه محمود تفضلی و علی گنجه‌ای، تهران، ۱۳۵۵ ش؛ کیهان، مسعود، جغرافیای مفصل ایران، تهران، ۱۳۱۱ ش؛ مافی، نظام السلطه، خاطرات و استاد حسینقلی خان، به کوشش معصومه مافی و دیگران، تهران، ۱۳۶۱ - ۱۳۶۲ ش؛ ملک‌آرا، عباس میرزا، شرح حال عباس میرزا ملک‌آرا، به کوشش عبدالحسین نوایی، تهران، ۱۳۶۱ ش؛ یاقوت، بلدان، همو، المشترك، به کوشش ف. ووستنفلد، گوتینگن، ۱۸۴۶ م؛ یعقوبی، احمد بن اسحاق، البلدان، ۱۳۳۷/ق/۱۹۱۸ م.

آبهری، نک: ابوبکر ابهری.

آبهری، ابوبکر محمد بن عبدالله بن محمد بن صالح (۲۸۷- شوال ۳۷۵ ق/ ۹۰۰- فوریه ۹۸۶ م)، فقیه و محدث مالکی. او در قرانات نیز دستی داشت و ابو عمرو دانی در طبقات القراء خود از او نام برده است (نک: ابواسحاق، ۱۶۷؛ قاضی عیاض، ۴۶۹/۴). زادگاه او شهر ابهر بود و سلسله نسب او به بنی مره، از شاخه‌های بنی تمیم باز می‌گشت (ابن ندیم، ۲۵۳؛ ابن حزم، ۲۱۷؛ خطیب، تاریخ، ۴۶۲/۵-۴۶۳). عتیقی تولد او را در ۲۸۹ ق ذکر کرده است (همان، ۴۶۳/۵). ابهری به بغداد رفت و در آنجا اقامت گزید و ریاست پیروان مذهب مالکی در بغداد به او منتهی شد (همان، ۴۶۲/۵).

ابهری مورد احترام و اعتماد بزرگان و علمای بغداد بود، تا آنجا که حتی پیروان ابوحنیفه و شافعی برای درک اقوال آن دو، به او رجوع می‌کردند (قاضی عیاض، ۴۶۷/۴-۴۶۸). به گفته خطیب بغدادی، وی از پذیرفتن منصب قضا امتناع کرد (همان، ۴۶۳/۵). ابهری به شهرهایی که کانون علم در آن زمان بودند، سفر کرد تا از محضر علمای آن بلاد بهره گیرد، از جمله این شهرها می‌توان به کوفه، بصره، واسط، رقه، حران، حمص، دمشق و طرسوس اشاره کرد (قاضی عیاض، ۴۷۱/۴؛ سمعانی، ۱۰۴/۱؛ ابن عساکر، ۵۴۶/۱۵). وی در این شهرها و به ویژه در بغداد محضر جمعی از عالمان را درک نمود که از آن جمله می‌توان به ابو عروبه حرّانی، محمد بن محمد باغندی، محمد بن حسین اشنانی، ابن ابی‌داوود سجستانی و عبیدالله بن حسن انطاکی (خطیب، همان، ۴۶۲/۵؛ قاضی عیاض، ۴۶۶/۴-۴۶۷) و جمعی دیگر از محدثان اشاره کرد که نام آنان در مأخذ یاد شده و نیز تاریخ دمشق ابن عساکر (همانجا) آمده است.

ابهری ۶۰ سال از عمر خویش را به تدریس سپری کرد و سالها در جامع المنصور بغداد مجلس درسی داشت که شاگردان زیادی از سرزمینهای مختلف اسلامی در آن حاضر می‌شدند (قاضی عیاض، ۴۶۸/۴-۴۷۰). از شاگردان و راویان وی می‌توان اینها را نام برد: ابوبکر برقانی، ابوالقاسم توخی، احمد بن محمد خوارزمی، ابو عبدالله قیروانی، احمد بن محمد قزوینی، ابوبکر ابن کوزان، ابوالحسن ابن

Terribul-medârîh, II, 466-470
Beirut, 1387/1967

Ebherî, Ebu Bekr Muhammed b. Abdillâh

b. Muhammed et-Temimî el-Malîkî (v. 375/986)

MLF, X, 241/ Zirikî, VI, 225/ Fihrist, 283; R.-

Tecedûd Bsm. 253/ Karaman, Tarîh, 136; İltihâd,

193/ Muhadara, I, 207/ Dibâc, 255-258/ ibn

Kesrî, el-Bidâye, XI, 304-305/ Bağdadî, Hedy-

yetul-Arifin, II, 50/ Şezerâtu-zeher, III, 85, 86/

Safedî, el-Rafi, III, 308/ Tarîhu Bağdat, V, 462/

~~MLF, X, 241~~

X

X

X

محمد ابو بكر بن علي, احمد عياش العاني, جمال محمد السيد, مصطفى
مفلح القضاة, حسان جاسم الهايس, اسند راكات على تاريخ التراث
العربي, الجزء الخامس, جدة 1422. ص. ISAM 90258.

ذكره القاضي عياض (١).

٢٣١- شرح المختصر الصغير لابن عبد الحكم * EBHERI

EBŪ Bekr

للأبهري : أبي بكر ، محمد بن عبد الله بن صالح بن عمر بن حفص بن عمر بن

مصعب ابن الزبير (ت ٣٧٥هـ)

ذكره القاضي عياض (٢).

٢٣٢- شرح «المختصر الصغير» *

لأبي بكر بن الجهم

ذكره القاضي عياض (٣).

٢٣٣- تعليق على «المختصر الكبير لابن عبد الحكم» *

لأبي جعفر بن الحصاص

ذكره القاضي عياض (٤).

٢٣٤- شرح «المختصر الكبير في الفقه لابن عبد الحكم» *

للخفاف : محمد بن جعفر (من علماء القرن ٤هـ)

ذكره القاضي عياض (٥).

٢٣٥- شرح مختصر ابن عبد الحكم *

لأبي عبد الله ، محمد بن عبد الله (من علماء القرن الرابع)

(١) ترتيب المدارك ٢٠/٥.

(٢) ترتيب المدارك ٣٦٦/٣ و ١٨٤/٦.

(٣) ترتيب المدارك ٣٦٦/٣.

(٤) ترتيب المدارك ٣٦٦/٣.

(٥) ترتيب المدارك ٣٦٦/٣ و ٢٠١/٦.

Abd al-Hakam Abdullah 1632
Ebn Behr 1632

المختصر الكبير

لعبد الله بن عبد الحكم بن أعين المالكي صاحب الإمام مالك المتوفى سنة ٢١٤ هـ.
(الديباج المذهب: ١٣٤، شذرات الذهب ٢: ٣٤).

٣: ١٠٨.

— شرح مختصر ابن عبد الحكم

خ الجزء الثالث والرابع والسابع والثاني
عشر سنة ٦٠٤ هـ بالأزهرية (١٦٥٥)
صعيدة ٣٩٢٩٠.

— محمد بن جعفر البصري (كحالة ٩: ١٥١).
— شرح مختصر ابن عبد الحكم.

أبو بكر بن محمد بن الجهم السمري البصري

المالكي المتوفى ٢٧٧ هـ (هدية العارفين ٢: ١٩)

— شرح مختصر ابن عبد الحكيم

أبو بكر محمد بن عبد الله بن محمد بن صالح

التميمي الأبهري المتوفى سنة ٣٧٥ هـ (تاريخ

بغداد ٥: ٤٦٢، طبقات الشيرازي: ١٦٧، سير

أعلام النبلاء ١٦: ٣٣٢، الوافي بالوفيات

18 MAYIS 2005

MADE IN PARLAMENTAR
SONRA GELEN DOKÜMAN

محمد الزحيلي، مرجع العلوم الإسلامية: تعريفها، تاريخها، أئمتها،
علمائها، مصادرها، كتبها، دمشق (د.ت.)، ص. ١٥٨٢، ISAM 95800

03 MARI 2006

El heri

الأبْهَوِي

(أبهر ٢٨٩ هـ / ٩٠١ م)

(بغداد ٣٧٥ هـ / ٩٨٥ م)

محمد بن عبد الله بن محمد بن صالح ، التميمي ، أبو بكر الأبهري ، الفقيه المالكي ، المقرئ ، الأصولي ، الحافظ .
نسبته إلى أبهر ، مدينة بين قزوين وزنجان ، من أرض الجبل ، ولد بها ، وسكن بغداد ، وحدث بها ، ومكث ستين سنة بجامع المنصور يدرس ويفتي وينجب العلماء .
جمع بين القراءات ، وعلو الإسناد ، والفقہ الجيد ، وانتهت إليه رئاسة المالكية في عصره . وكان معظماً عند سائر علماء عصره ، وكان ورعاً زاهداً ، ثقة ، يتصدر مجالس العلم ، وانتشر عنه مذهب مالك في البلاد ، وصنف التصانيف الكثيرة .
من كتبه «كتاب الأصول» و «كتاب إجماع أهل المدينة» في أصول الفقه ، و«كتاب الرد على المزني» و«شرح المختصرين : الكبير والصغير لابن عبدالحكم» و «إثبات حكم القافة» و «فضل المدينة على مكة» و «الأمالى» وغيرها (١) .

(١) الديباج المذهب ص ٢٥٥ ، شجرة النور ص ٩١ ، ترتيب المدارك ٤٦٧/٢ ، الفتح المبين ٢٠٨/١ ، طبقات الفقهاء ص ١٦٧ ، الفهرست ص ٢٨٣ ، شذرات الذهب ٨٥/٣ ، تهذيب الأسماء ٢٧٣/٢ ، تاريخ بغداد ٤٦٢/٥ ، الرافعي بالوقفيات ٣٠٨/٣ ، الأعلام ٩٨/٧ .

MAJLIS AL-FUQUH AL-ISLAMIAN
ISLAMIC SCHOLARS
SOCIETY OF ISLAMIC SCHOLARS

نجم عبدالرحمن خلف أستدراقات على تاريخ التراث العربي: قسم علم الحديث، الجزء الرابع، جدة 1422، ص.

ISAM 090257 .

١٠٩٧ - الفوائد المنتقاة الغرائب الحسان

الأبهري : محمد بن عبد الله (ت ٣٧٥ هـ) EBHERI, Ebû Bekir.

- منه نسخة محفوظة في المكتبة الظاهرية بدمشق في (١٩) ورقة .
- وعنها صورة محفوظة في الجامعة الإسلامية بالمدينة ، برقم (٥٤٤) و (٧٨٩) و (٤٥٧٤) و (٥٠١٤ ف) .

25 JUL 2006

AL-BAYT AL-ILMIYAH
DAMMAM

حسين بن قاسم بن محمد النعيمي, حمزة بن حسين بن قاسم النعيمي,
استدركات على تاريخ التراث العربي, قسم السيرة و التاريخ,
مج. السادس, جدة 1422, ص. 353. ISAM 90259.

آثار محمد بن عبد الله بن محمد الأبهري

١٣٧٨ - فضائل مالك * EBHERT, Ebû Bekir

- لأبي بكر محمد بن عبد الله بن محمد بن صالح الأبهري القاضي (ت ٣٧٥ هـ).
أفاد منه القاضي عياض (٢) وذكره الذهبي (٣).
(٢) ترتيب المذرك : ١١ .
(٣) سير أعلام النبلاء : ٨ : ٨٢ .

10 2 HAZIRAN 2005

MADE YAYINLANDIRILAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

حسين بن قاسم بن محمد النعمي, حمزة بن حسين بن قاسم النعمي,
استدركات على تاريخ التراث العربي, قسم السيرة و التاريخ,
مج. السادس, جدة 1422, ص. 79. ISAM 90259.

فضائل مالك *

EBHERİ, Ebu Bekir
لأبي بكر محمد بن عبد الله بن محمد بن صالح الأبهري القاضي (ت ٣٧٥ هـ).
انظر آثار محمد بن عبد الله بن محمد الأبهري.

125 MAYIS 2005

MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN